

DOI 10.33099/2618-1614-2025-28-1-18-26

УДК 340.134::355.134

В. А. Тимошенко,*доктор юридичних наук, професор,
Національний університет оборони України,***В. П. Отрощенко,***Збройні Сили України,***С. В. Дрьомов,** кандидат юридичних наук,*Збройні Сили України*

Проблеми нормативно-правового регулювання призначення військовослужбовцям винагороди за знищення ворожої техніки

У статті висвітлено результати дослідження проблем нормативно-правового регулювання механізму призначення військовослужбовцям винагороди за знищення та захоплення ворожої техніки. Зазначений механізм розглядається як один з елементів інституту мотивації військовослужбовців сил безпеки та оборони України, який може використовуватися для здійснення впливу на процес формування у військовослужбовця інтересу до військової професії та усвідомлення її суспільного значення. Автори провели аналіз положень нормативно-правових актів, якими регулюються питання призначення військовослужбовцям винагороди за знищення та захоплення ворожої техніки. Зроблено висновки про недосконалість положень зазначених нормативно-правових актів та існування неузгодженості між ними. Запропоновані шляхи вдосконалення законодавства України, яким регулюються питання призначення військовослужбовцям винагороди за знищення та захоплення ворожої техніки.

Ключові слова: національна безпека, суверенітет держави, незалежність, територіальна цілісність, Збройні Сили України, нормативно-правове регулювання, Конституція України, мотивація військової служби, додаткова винагорода військовослужбовцям, знищення ворожої техніки, ураження ворожої техніки, захоплення ворожої техніки, правовий режим воєнного стану, журнал бойових дій.

© В. А. Тимошенко, В. П. Отрощенко, С. В. Дрьомов, 2025

У частині першої статті 17 Конституції України записано, що найважливішими функціями держави, а також справою всього Українського народу є захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки [1].

Надзвичайної актуальності реалізація зазначеного конституційного припису набула у зв'язку з реальною загрозою суверенітету, територіальній цілісності України, викликаною розв'язаною Російською Федерацією воєнною агресією, яка водночас стала чинником, що консолідує зусилля держави та суспільства у справі захисту української державності та національної ідентичності.

Частиною другою статті 17 Основного Закону України визначено, що оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності покладаються на Збройні Сили України [1].

Відповідно до частини другої статті 1 Закону України «Про Збройні Сили України» під Збройними Силами України розуміють військове формування, на яке згідно з Конституцією України покладаються завдання забезпечувати оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності [2].

Таким чином, Збройні Сили України [2]:

- забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй;
- здійснюють охорону повітряного простору держави та підводного простору в межах територіального моря України;
- у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Водночас держава, зі свого боку, повинна належним чином соціально захищати й мотивувати тих, хто долучився до її захисту. На це неодноразово звертав увагу у своїх рішеннях Конституційний Суд України, зазначаючи, що відповідно до положень статті 17 Конституції України комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, зумовлений не їхньою непрацездатністю чи відсутністю достатніх засобів для існування (стаття 46 Конституції України), а особливістю професійних обов'язків, пов'язаних з ризиком для життя та здоров'я, певним обмеженням конституційних прав і свобод, у тому числі права заробляти матеріальні блага для забезпечення собі і своїй сім'ї рівня життя, вищого за прожитковий мінімум (див., наприклад, Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2004 від 17 березня 2004 р. [3]).

Тривалість, інтенсивність і складний характер бойових дій на всіх напрямках фронту вимагає від захисників Вітчизни максимальної віддачі фізичних та

моральних сил. З огляду на це додаткове мотивування (стимулювання), підтримка і повага до них мають забезпечуватися державою й суспільством на належному рівні та вважатися ключовими чинниками під час формування та реалізації державної політики в цій сфері.

Одним з елементів мотивування (фінансового стимулювання) наших оборонців вважається виплата додаткової винагороди за знищену (захоплену) ворожу техніку.

Однак нормативно-правові акти, якими врегульовано порядок підтвердження фактів знищення (захоплення) ворожої техніки, а також визначення розміру винагороди за це, не передбачають належного термінологічного інструментарію, що призводить до неоднозначного та подекуди неправильного тлумачення понять «знищення ворожої техніки», «захоплення ворожої техніки» та навіть до їх ототожнення. Це негативно позначається на реалізації положень зазначених нормативно-правових актів, суттєво ускладнює прийняття рішень щодо підтвердження чи спростування фактів знищення ворожої техніки та може призвести до випадків неефективного використання бюджетних коштів і порушення законних прав учасників зазначених правовідносин.

Слід зауважити, що відсутність законодавчого регулювання окремих питань щодо збільшення винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України у зв'язку з підтвердженням фактів знищення (захоплення) ними ворожої техніки частково компенсується положеннями постанови Кабінету Міністрів України № 18 від 20 січня 2016 р. [4], Порядком надання військовослужбовцям додаткової відпустки за знищену ворожу техніку, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 585 від 21 травня 2024 р. [5] (далі – Порядок-1), та Порядком виплати винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту за безпосередню участь у воєнних конфліктах, в заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації чи в антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду, затвердженим наказом Міністерства оборони України № 340 від 18 вересня 2020 р., зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22 вересня 2020 р. за № 923/35206 [6] (далі – Порядок-2).

Проте в жодному із цих нормативно-правових актів не наведені визначення таких понять, як «знищення техніки», «захоплення техніки», не встановлені правила диференціації винагороди за ці суспільно корисні дії.

Вважаємо, що такий підхід не узгоджується із закріпленим у частині першій статті 8 Конституції України принципом верховенства права, який вимагає від органів державної влади його втілення у правотворчій та правозастосовній діяльності. Одним з елементів

цього конституційного принципу є принцип правової визначеності, неухильне дотримання якого вимагає чіткості, стабільності, зрозумілості й однозначності правових норм, а також забезпечення передбачуваності їх застосування.

З огляду на викладене метою цієї статті є оприлюднення результатів дослідження проблем нормативно-правового регулювання в Україні механізму призначення військовослужбовцям винагороди за знищення ворожої техніки.

Варто зазначити, що чітке визначення поняття «знищення» відсутнє не лише в постанові Кабінету Міністрів України № 18 від 20 січня 2016 р., Порядку-1 та Порядку-2, а й в інших нормативно-правових актах. Так, у Кримінальному кодексі України (ККУ) слово «знищення» використовується для формулювання ознак об'єктивної сторони складу кримінальних правопорушень. Ідеться, наприклад, про масове знищення людей (частина перша статті 113), погрозу знищення людей (частина друга статті 147), погрозу знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів (частина третя статті 154), умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399) тощо [7].

Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) передбачена відповідальність за знищення знаків радіаційного забруднення або огорожі зазначеної зони (стаття 46-1), несанкціоноване знищення геопросторових даних та метаданих (стаття 51-4), порушення правил використання земель (стаття 53), знищення межових знаків, геодезичних пунктів і мереж (стаття 56) та інші протиправні діяння, вчинені в зазначений спосіб [8]. Однак і цей нормативно-правовий акт не містить визначення поняття «знищення».

Водночас «знищення майна» та «пошкодження майна» як суспільно корисні чи соціально допустимі дії розглядаються лише в контексті визначення змісту крайньої необхідності (стаття 39 ККУ) як однієї з обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. Так, частиною першою статті 39 ККУ встановлено, що не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності [7]. У цьому випадку знищення майна являє собою соціально допустиму поведінку особи. Однак і у статті 39 ККУ відсутня відповідна дефініція.

Відповідно до частини другої статті 22 Цивільного кодексу України (ЦКУ) до збитків відносять втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі [9]. Зазначене означає, що знищення майна є обов'язковою умовою для констатації факту нанесення особі збитків та порушення в подальшому питання про відшкодування завданих збитків.

Цивільним законодавством України передбачено також відшкодування особі моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. До таких порушень пунктом 3 частини другої статті 23 ЦКУ віднесені душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна [9].

Тож, як і у випадку з констатацією факту нанесення особі збитків, підставою для порушення питання про відшкодування фізичній особі моральної шкоди необхідною і достатньою умовою є знищення її майна.

Вельми цікавими в контексті нашого дослідження видаються положення частини першої статті 185 ЦКУ, якими визначено, що споживною є річ, яка внаслідок одноразового її використання знищується або припиняє існувати в первісному вигляді [9].

За своїми природними властивостями будь-які речі є споживними. У процесі їх використання вони втрачають свої споживні якості повністю або частково. До споживних речей належить річ, яка внаслідок одноразового користування нею (тобто вилучення з неї корисних властивостей) знищується або припиняє своє існування в первісному вигляді. До таких відносяться продукти харчування, пальне.

Відповідно до частини другої статті 185 ЦКУ неспоживною є річ, призначена для одноразового використання, яка зберігає при цьому свій первісний вигляд протягом тривалого часу [9]. До неспоживних речей належать ті речі, які в разі їх використання за призначенням піддаються амортизації поступово, протягом тривалого часу, наприклад машини, будинки, споруди.

З огляду на викладене ворожа техніка належить до неспоживних речей, адже в процесі її використання вона піддається зносу, втрачає свої первинні характеристики та може бути пошкодженою або знищеною.

У пункті 96 Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України № 736 від 19 жовтня 2016 р., визначено, що документи, справи, видання з грифом «Для службового користування», вилучені для знищення експертною комісією установи у складі не менше трьох членів, підлягають знищенню шляхом подрібнення носіїв інформації або в інший спосіб (спалювання, розплавлення, розчинення тощо), який виключає можливість їх прочитання та відновлення [10].

Як видно, в цій інструкції недостатньо чітко, але все-таки визначені способи знищення документів.

Однак, встановлюючи порядок знищення електронних носіїв інформації, Кабінет Міністрів України в цій самій інструкції фактично ототожнив знищення та перероблення таких носіїв, вказавши, що спосіб вчинення таких дій повинен виключати можливість повного або часткового відновлення збереженої на них інформації [10].

В Інструкції про порядок розшуку багажу, що не надійшов до аеропорту призначення, затвердженій наказом Міністерства транспорту України № 526 від 1 листопада 1999 р., зареєстрованій у Міністерстві юстиції України 19 листопада 1999 р. за № 799/4092, знищення визначене як фізичні чи хімічні зміни, через які багаж чи вантаж стає цілком знеціненим та не підлягає використанню [11].

Хоча зазначена інструкція втратила чинність 4 грудня 2005 р., використаний її розробниками підхід до формулювання дефініції знищення видається таким, що може бути взятим до уваги при визначенні поняття «знищення ворожої техніки». Це визначення містить вказівку на спосіб вчинення відповідних дій (фізичні чи хімічні зміни багажу), наслідки таких дій – приведення багажу у стан, що його знецінює та робить непридатним до використання, а також причинний зв'язок між діями та їхніми наслідками.

Слід констатувати, що ускладнює ситуацію й відсутність ґрунтовних наукових досліджень проблемних питань у цій царині, хоча на дисертаційному рівні поняття «знищення майна», «знищення інформації» та «пошкодження майна» досліджували Д. Азаров, В. Горбунов, С. Дрьомов, І. Газдайка-Василишин, М. Карчевський, С. Миронюк, Н. Розенфельд, А. Сакун, С. Телешев та інші.

Проте об'єктом їхніх наукових пошуків були кримінально-правові відносини, в яких знищення та пошкодження майна (в тому числі інформації) є суспільно небезпечними протиправними діяннями.

П. Матишевський і М. Мельник знищення майна визначають як доведення його до повної непридатності щодо його цільового призначення, внаслідок якого майно припиняє існувати або повністю втрачає свою цінність. Водночас пошкодженням майна визнають погіршення якості, зменшення цінності або доведення речі на якийсь час у непридатний щодо її цільового призначення стан [12, с. 361; 13, с. 451].

Як видно, запропоноване визначення знищення (у даному випадку майна) відповідає змісту об'єктивної сторони матеріального складу злочину, адже передбачає вчинення особою певного діяння, приведення майна до повної непридатності (наслідок цього діяння) та причинно-наслідковий зв'язок між діянням та наслідком.

Крім того, наведені зазначеними науковцями дефініції дають можливість чітко відмежовувати знищення від пошкодження. Ідеться про наявність чи відсутність можливості відновлення майна до початкового стану за умови відповідних витрат праці та матеріалів.

Децю подібне визначення поняття «знищення» за пропонували М. Бажанов, М. Панов, В. Стапис, В. Тацій. На їхню думку, знищення являє собою протиправний руйнівний вплив на майно, внаслідок якого воно повністю втрачає свою споживчу або економічну цінність. Натомість під пошкодженням вони пропонують розуміти протиправний вплив на предмет, унаслідок якого він частково, не в повному обсязі втрачає свої споживні властивості та економічну цінність, що істотно обмежує можливість його використання за цільовим призначенням [14, с. 150; 15, с. 522].

На думку А. Сакун, під «знищенням майна» слід розуміти протиправне заподіяння шкоди чужому майну, внаслідок чого таке майно стає повністю непридатним для використання за його цільовим призначенням. Натомість при пошкодженні відбувається погіршення якості майна, зменшення цінності або приведення його на якийсь час до непридатності [16, с. 6].

Р. Бондарчук вважає, що внаслідок знищення майно припиняє існувати фізично (наприклад у результаті вибуху газу в балоні) або продовжує своє існування зі зміненою формою, будовою, структурою чи формулою (наприклад отруєне вино в бочках), що зумовлює подальшу неможливість відновлення (ремонт, реставрації тощо) його властивостей та якості. Водночас цінність, мінова та споживча вартість майна, його здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини, шляхом використання цього майна за його цільовим призначенням втрачається повністю й назавжди. Майно втрачає здатність до відокремлення від природного середовища (вилите у водойму пальне) чи відновлення (ремонт) заново шляхом вкладення праці людини, її коштів та матеріалів, власник же чи інший законний володільець позбавляється як права власності на майно, так і можливості володіти, користуватися чи розпоряджатися майном, тому воно випадає з економічного обігу як таке [17, с. 60].

Наведені вище дефініції видаються цілком придатними для формулювання диспозицій статті 194 ККУ. Вважаємо, що запропоновані їхніми авторами підходи до визначення змісту поняття «знищення» можуть бути використанні під час формулювання визначення «знищення ворожої техніки» та відмежування від суміжних видів правомірної поведінки.

Слід зазначити, що в юридичній літературі зверталася увага на те, що в разі буквального тлумачення диспозиції статті 194 ККУ в її чинній редакції під ознаки об'єктивної сторони складу злочину формально потрапляли й випадки правомірного (законного) зни-

щення чужого майна. З огляду на це вносилися пропозиції щодо доповнення частини першої статті 194 ККУ словом «протиправне» після слова «умисне».

Ураховуючи одержані результати дослідження проблем нормативно-правового регулювання механізму призначення військовослужбовцям винагороди за знищення та захоплення ворожої техніки, вважаємо зазначені пропозиції вельми слушними. До того ж, як видається, за такою логікою сформульовані положення статті 25 (Необережність та її види) ККУ. Виокремлюючи види необережності як однієї з форм вини, законодавець указав на кримінальну протиправність самовпевненості та недбалості [7]. Адже самовпевненість і недбалість можуть бути й не суспільно небезпечними, не протиправними та не кримінально караними.

Аналіз матеріалів судової практики вказує на те, що суди також приділяють увагу тлумаченню понять, які не визначені на законодавчому рівні. Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» № 4 від 2 липня 1976 р. наведене судове тлумачення поняття «знищення державного або колективного майна». Під таким пропонується розуміти приведення майна в повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Унаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність [19].

Як видно, Верховний Суд України цілком слушно звертає увагу на те, що в разі знищення майно:

- припиняє своє існування, або
- повністю втрачає свою цінність.

Однак у запропонованій Верховним Судом України дефініції має місце ототожнення суспільно небезпечного діяння з його результатом, що видається не зовсім коректним.

Не менш цікавим видається огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні (далі – Огляд) [20]. Ідеться передусім про практику застосування положень статті 158-2 КК України (Незаконне знищення або пошкодження виборчої документації або документації референдуму).

Автори Огляду Б. Мохончук, П. Романюк, М. Цуркан звертають увагу на те, що в одних випадках (кримінальні справи № 225/3387/19, № 225/5656/19) суди кваліфікували діяння винуватців як пошкодження виборчих бюлетенів – відрив контрольних талонів у день голосування. Натомість у справах № 344/19623/19 та № 753/14883/19 за цією статтею були кваліфіковані дії виборців, які у стані алкогольного сп'яніння розірвали виборчі бюлетені.

Необхідно зазначити, що в усіх цих випадках громадян визнано винуватими у вчиненні кримінального

правопорушення, передбаченого частиною першою статті 158-2 ККУ, якою встановлена відповідальність за незаконне знищення або пошкодження виборчої документації в державних архівних установах або в Центральній виборчій комісії України та після проведення виборів. Тож для кваліфікації суспільно небезпечного діяння за цією кримінально-правовою нормою не має значення спосіб, у який воно вчинене.

Під знищенням документації автори Огляду пропонують розуміти активні дії, що передбачають повну ліквідацію виборчих документів будь-якими способами, приведення документів у непридатний стан, коли вони втрачають свої властивості і не можуть бути носіями зафіксованої в них інформації [20].

Звертаємо увагу також і на інші недоліки, присутні в нормативно-правових актах, якими врегульоване питання мотивування військовослужбовців до знищення (захоплення) ворожої техніки і які не узгоджені між собою, що ще більше ускладнює їх застосування. Ідеться передусім про відсутність уніфікації термінології, яка використовується у відповідних документах. Так, Порядком-1 регулюються питання додаткової винагороди за «**знищення ворожої техніки**» (виділено нами – В.Т., В.О., С.Д.), у Порядку-2 – за «**знищення (захоплення) техніки**» (виділено нами – В.Т., В.О., С.Д.). Водночас у Методичних рекомендаціях щодо заходів з організації документального підтвердження органами військового управління фактів знищення (захоплення) військовослужбовцями Збройних Сил України техніки противника, затверджених заступником начальника Генерального штабу Збройних Сил України 4 травня 2023 р. (далі – Методичні рекомендації), використовується термін «**знищення (захоплення) техніки противника**» (виділено нами – В.Т., В.О., С.Д.).

Таким чином, у зазначених нормативно-правових актах і Методичних рекомендаціях для визначення одного й того самого предмета правовідносин одночасно використовується різний термінологічний інструментарій.

Привертає увагу й те, що процедура підтвердження знищення (захоплення) ворожої техніки належним чином не унормована ані в постанові Кабінету Міністрів України № 18 від 20 січня 2016 р., ані в Порядку-1, ані в Порядку-2. Натомість така процедура передбачена в Методичних рекомендаціях.

Убачається, що обраний шлях вирішення зазначеної проблеми, на наш погляд, є хибним з таких міркувань.

Відповідно до частини другої статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

Як видно, вказаний конституційний припис вимагає від військових посадових осіб керуватися у своїй діяльності виключно Конституцією та законами України і не містить жодних указівок на підзаконні нормативно-правові акти і методичні рекомендації.

За відсутності законодавчого регулювання питань щодо збільшення винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України у зв'язку з підтвердженням фактів знищення (захоплення) ними ворожої техніки учасники цих правовідносин змушені керуватися положеннями постанов Кабінету Міністрів України № 18 від 20 січня 2016 р., № 585 від 21 травня 2024 р. та наказом Міністерства оборони України № 340 від 18 вересня 2020 р., зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22 вересня 2020 р. за № 923/35206.

Звертаємо увагу на те, що зазначеними підзаконними актами не визначено чіткої процедури документального підтвердження органами військового управління фактів знищення (захоплення) військовослужбовцями Збройних Сил України ворожої техніки.

Так, Порядком-2 визначено, що підтвердженням знищення ворожої техніки є [6]:

- 1) журнал бойових дій (журнал ведення оперативної обстановки);
- 2) рапорт (донесення) командира підрозділу, групи (військової частини) за підпорядкованістю, котрий виконував (виконувала) завдання, в якому детально зазначаються обставини, місце (координати), дата, час, спосіб знищення, тип знищеної техніки;
- 3) донесення (довідь, рапорт) командирів суміжних (розвідувальних) підрозділів, які за результатами візуального спостереження підтверджують знищення техніки;
- 4) дані відеофіксації, технічних засобів розвідки (спостереження), відеозапис відображення повітряної обстановки бойових машин протиповітряної оборони під час бойової роботи.

Рішення про підтвердження факту знищення ворожої техніки приймається за наявності не менше трьох з наведених підстав. При цьому всі чотири підстави мають однакову юридичну силу.

Дослідження емпіричного матеріалу дає підстави для висновку, що на практиці перших трьох підстав достатньо для констатації (підтвердження) лише власне факту знищення ворожої техніки. Однак відсутність даних відеофіксації, технічних засобів розвідки (спостереження), відеозапису відображення повітряної обстановки бойових машин протиповітряної оборони під час бойової роботи не дає змоги встановити, хто саме знищив ворожу техніку та може розраховувати на одержання додаткової грошової винагороди.

Слід зазначити, що ця проблема частково розв'язана пунктом 8 Порядку-1, яким передбачені такі самі підстави для підтвердження знищення ворожої

техніки, як і Порядком-2. Однак у пункті 9 Порядку-1 записано, що рішення про визнання ворожої техніки такою, що знищена, приймається на підставі обов'язкового підтвердження зазначеним у підпункті 4 пункту 8 цього Порядку способом (дані відеофіксації, технічних засобів розвідки (спостереження), відеозапис відображення повітряної обстановки бойових машин протиповітряної оборони під час бойової роботи) та додатково одним зі способів, зазначених у підпунктах 1–3 пункту 8 цього Порядку, з яких можливо зробити висновок про її знищення, і оформляється розпорядчим документом (наказом) керівника органу військового управління (начальника підрозділу, органу, закладу чи установи СБУ), у складі якого підрозділ виконує завдання згідно з бойовим наказом (розпорядженням) [5].

Таким чином, для надання військовослужбовцям додаткової відпустки за знищену ворожу техніку достатньо двох підстав із чотирьох, передбачених пунктом 8 зазначеного Порядку.

Можна погодитися з тим, що відеофіксація має вирішальне значення для підтвердження факту знищення ворожої техніки. Однак на практиці надані військовими частинами відеоматеріали підтверджують лише факт влучання у відповідний зразок техніки противника, що не дає підстав вважати його знищеним.

Крім того, положення нормативно-правових актів, якими врегульований порядок підтвердження фактів знищення (захоплення) ворожої техніки, а також визначення розміру винагороди за це, мають дискримінаційну складову, оскільки не кожен військовослужбовець, який знищує ворожу техніку, має у своєму розпорядженні засоби відеофіксації, а також можливість застосовувати її належним чином.

Звертаємо увагу на те, що факт знищення ворожої техніки є єдиною підставою для стимулювання (посилення мотивації) військовослужбовців. Ідеться як про виплату додаткової грошової винагороди, так і про надання додаткової відпустки. Однак власне підтвердження факту знищення унормоване різними підзаконними актами.

Убачається, що процедура підтвердження факту знищення ворожої техніки повинна бути уніфікованою. Вважаємо, що, приймаючи рішення про визнання ворожої техніки такою, що знищена, слід керуватися пунктом 9 Порядку-1, оскільки цей Порядок затверджений нормативно-правовим актом, який має вищу юридичну силу.

Таким чином, підставою для прийняття рішення про підтвердження факту знищення ворожої техніки є сукупність:

- даних відеофіксації, технічних засобів розвідки (спостереження), відеозапис відображення повітряної обстановки бойових машин протиповітряної оборони під час бойової роботи);

- одного зі способів, зазначених у підпунктах 1–3 пункту 8 Порядку-1, з яких можливо зробити висновок про її знищення.

Крім того, звертаємо увагу на те, що пунктом 6 Порядку-1 передбачений перелік ворожої техніки, за знищення якої військовослужбовцям надається додаткова відпустка, котрий відрізняється від наведеного в Додатку 3 до Порядку-2. Так, наприклад, відповідно до Порядку-1 додаткова відпустка надається військовослужбовцеві за знищення **військового літака** (виділено нами – В.Т., В.О., С.Д.), а в Додатку 3 до Порядку-2 – за знищення **бойового літака (винищувальної та штурмової авіації)** (виділено нами – В.Т., В.О., С.Д.).

Як видається, поняття «військовий літак» та «бойовий літак» співвідносяться, як частина до цілого. Тобто не кожен військовий літак є бойовим та належить до винищувальної чи штурмової авіації.

З огляду на викладене під час прийняття рішення щодо наявності підстав (доказів) вважати ворожу техніку такою, що знищена, слід керуватися вимогами Порядку-1. Натомість обраний вид заохочення (додаткова грошова винагорода або додаткова відпустка) за знищену техніку визначає, яким з названих двох положень слід керуватися, визначаючи предмет цих правовідносин.

Привертає увагу й те, що Порядком-1 визначені механізми і тривалість надання військовослужбовцям Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, Служби зовнішньої розвідки, розвідувального органу Міноборони додаткової відпустки за знищену ворожу техніку [5].

Зазначена відпустка надається військовослужбовцям, які беруть безпосередню участь у заходах із забезпечення національної безпеки та оборони під час дії особливого періоду, заходах з відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації.

Таким чином, окрім грошової винагороди за знищену ворожу техніку військовослужбовцям може надаватися додаткова відпустка.

Однак видається незрозумілим, чому у випадку виплати грошової винагороди диференціація відсутня. Тобто в нормативно-правових актах, якими врегульоване зазначене питання, за знищення і захоплення ворожої техніки встановлене однакове грошове заохочення. Водночас додаткова відпустка надається лише за **знищення** (виділено нами – В.Т., В.О., С.Д.) ворожої техніки. Невже в такий спосіб Кабінет Міністрів України вирішив виправити помилку та застосувати диференційований підхід до порядку заохочення військовослужбовців? Таким чином, уведення в дію

Порядку надання військовослужбовцям додаткової відпустки за знищену ворожу техніку, на наш погляд, не вирішило всі проблемні питання, створивши натомість нові.

Привертає увагу й те, відповідно до Методичних рекомендацій за результатом розгляду поданих документів керівником угруповання військ (сил) приймається одне з рішень, яким:

- підтверджується факт знищення військовослужбовцями військової частини (окремого підрозділу) техніки шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу);
- документи повертаються військовій частині (окремому підрозділу) для доопрацювання;
- відмовляється в підтвердженні факту знищення військовослужбовцями військової частини (окремого підрозділу) техніки шляхом направлення відповідного листа із зазначенням причини відмови.

При цьому підставами для відмови в підтвердженні факту знищення (захоплення) військовослужбовцями ворожої техніки визначено:

- неможливість зробити висновок про наявність факту знищення (захоплення) ворожої техніки особовим складом військової частини, що подала відповідні документи;
- наявність підтвердженої інформації лише про пошкодження ворожої техніки;
- наявність інформації про знищення (захоплення) ворожої техніки іншою військовою частиною (окремим підрозділом);
- перебування військової частини (окремого підрозділу) на дату знищення техніки в оперативному підпорядкуванні іншого органу військового управління.

Водночас у Методичних рекомендаціях відсутні підстави повернення документів військовій частині (окремому підрозділу) для доопрацювання.

Звертаємо увагу на те, що в Методичних рекомендаціях доволі ретельно прописаний порядок прийняття органами військового управління рішень щодо підтвердження фактів знищення (захоплення) ворожої техніки. Однак у цих рекомендаціях присутні положення, якими з невідомих міркувань розширюються повноваження військових посадових осіб. Відповідно до цих положень можуть утворюватися не передбачені жодним нормативно-правовим актом робочі групи з підтвердження фактів знищення (захоплення) ворожої техніки. Хоча варто визнати доцільність створення таких груп.

Слід зазначити, що Методичні рекомендації щодо заходів з організації документального підтвердження органами військового управління фактів знищення (захоплення) військовослужбовцями Збройних Сил України техніки противника не мають жодної юридичної сили, а мають рекомендаційний характер. Тому посилення на цей документ при прийнятті рішення

про підтвердження (не підтвердження) фактів знищення (захоплення) ворожої техніки є юридично неспроможними.

Убачається за необхідне також звернути увагу на відсутність диференціації розміру грошової винагороди залежно від того, знищена ворожа техніка чи захоплена. Адаже в разі знищення певного зразка ворожої техніки противник втрачає лише можливість його застосовувати в подальшому, але може використати рештки як металобрухт. Натомість захоплення нашими військовослужбовцями ворожого танка, літака, гелікоптера тощо завдає подвійної шкоди противнику, адже ця техніка обліковується в установленому порядку в підрозділах Збройних Сил України та надалі застосовується в боротьбі з агресором.

Звертаємо увагу також на те, що чинні станом на сьогодні нормативно-правові акти є застарілими, оскільки не враховують того, що на озброєння збройних сил Російської Федерації надходять нові види зброї, вказівка на які відсутня в Додатку 3 до Порядку-2 (пункт 1 глави 4 розділу III). З огляду на це орган військового управління змушений відмовляти у виплаті військовослужбовцям винагороди за знищення нових зразків ворожої техніки, вказівка на які відсутня в зазначеному Додатку.

Слід також зазначити, що в правозастосовній практиці доволі часто трапляються випадки, коли для підтвердження знищення ворожої техніки подаються матеріали, які можуть свідчити не про її знищення, а лише про її ураження (пошкодження).

Також не поодинокими є факти, коли подані до органу військового управління матеріали вказують на спроби видати за знищення ворожої техніки ураження раніше знищених зразків озброєння противника. З огляду на це варто констатувати існування нагальної потреби у створенні автоматизованої системи обліку знищеної та захопленої ворожої техніки, що дасть змогу уникати випадків подвійної виплати винагороди за один і той самий зразок знищеної ворожої техніки. Усе це вказує на потребу належного нормативно-правового закріплення питання автоматизованого збирання, впорядкування, оброблення та зберігання інформації про знищену та захоплену ворожу техніку.

Зауважимо, що перелічені нами та інші проблеми пропонується частково розв'язати проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо мотивації військової служби» (реєстр. № 11012 від 13 лютого 2024 р.), внесеним народними депутатами України (далі – законопроект) [21].

Законопроект пропонується викласти статтю 9-2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», якою встановлюється на законодавчому рівні виплата одноразової винагороди за знищення чи захоплення ворожої

техніки, в новій редакції. При цьому визначення поняття «знищення техніки» традиційно не наводиться.

Частиною другою цієї статті пропонується встановити розмір одноразової винагороди військовослужбовцям за кожну одиницю знищеної чи захопленої ворожої техніки. Танк оцінюватиметься в 200 000–370 000 гривень; самохідна артилерійська установка або реактивна система залпового вогню – 200 000–370 000 гривень; бойова машина десанту, бронетранспортер, командно-штабна машина, бойова машин піхоти, артилерійська система – 30 000–100 000 гривень тощо.

Впадає в око те, що в законопроекті відсутні будь-які вказівки на порядок здійснення конкретних розрахунків.

Невирішеним залишається питання, за яким критерієм визначатиметься винагорода, наприклад, за знищений танк? Адже різниця між нижньою та верхньою межею розміру винагороди за його знищення є відчутною. Чи братиметься до уваги модель танка, чи враховуватиметься, що саме вчинено: знищення танка чи його захоплення?

Варто погодитися з Головним науково-експертним управлінням (ГНЕУ) Апарату Верховної Ради України, яке звернуло увагу на відсутність логіки встановлення передбачених у запропонованій редакції частини другої статті 9-2 сум, оскільки необхідно у зв'язку із цим зважати на різні наслідки заподіяння шкоди як крилатою ракетою (балістичною), так і безпілотним літальним апаратом ударного типу. До того ж діапазон встановлення сум виплати за знищення ворожої техніки противника вбачається таким, що встановлений довільно. Це вказує на існування в такій редакції норми помітних навіть неозброєним оком корупційних ризиків [22].

ГНЕУ також слушно звернуло увагу на те, що згідно із частиною четвертою статті 9-2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (у редакції законопроекту) винагорода за знищення чи захоплення військової техніки противника розподілятиметься між військовослужбовцями, які брали безпосередню участь у виявленні, знищенні або захопленні техніки противника. Проте порядок такого розподілу в законопроекті не визначається, що свідчить про відсутність завершеного механізму реалізації відповідного припису [22].

Таким чином, ретельний аналіз тексту цього законопроекту дає підстави стверджувати, що його ухвалення не усуне існуючі проблеми, а ще більше їх поглибить.

Ураховуючи все викладене, вбачаємо за доцільне зробити такі узагальнюючі висновки.

Додаткова винагорода за знищену (захоплену) ворожу військову техніку може стати одним з важливих елементів механізму мотивування (фінансового стимулювання) наших оборонців. Таке мотивування потребує належного нормативно-правового регулювання.

Ідеться передусім про необхідність закріплення на законодавчому рівні та подальшої уніфікації відповідної нормативно-правової термінології, що повинно забезпечити точність формулювання і в подальшому вживання дефініцій та загалом підвищити ефективність реалізації правових норм, якими регулюються зазначені правовідносини.

Убачається за доцільне провести систематизацію та ретельний аналіз нормативно-правових актів, якими регулюються питання встановлення та виплати додаткової винагороди за знищену (захоплену) ворожу техніку.

Для досягнення цієї мети вбачається за доцільне підготувати і подати в установленому порядку пропозиції з відповідними правками до тексту проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо мотивації військової служби» (реєстр. № 11012 від 13 лютого 2024 р.), внесеного народними депутатами України, передбачивши:

- закріплення на законодавчому рівні базових принципів формування та реалізації державної політики у сфері поліпшення мотивування до військової служби, зокрема шляхом нормативно-правового закріплення виплати військовослужбовцям додаткового грошового заохочення за знищену (захоплену) ворожу техніку;
- визначення таких дефініцій, як «знищення ворожої техніки», «захоплення ворожої техніки» тощо;
- закріплення на нормативно-правовому рівні процедури документального підтвердження органами військового управління фактів знищення (захоплення) військовослужбовцями Збройних Сил України ворожої техніки було б доцільно передбачити у відповідному наказі Міністерства оборони України (має статус нормативно-правового акта), а також передбачити порядок утворення і визначити повноваження робочої групи та підстави повернення для доопрацювання матеріалів, які надійшли з військових частин для підтвердження знищення (захоплення) ворожої техніки;
- створення автоматизованої системи обліку знищеної та захопленої ворожої техніки, що дасть змогу уникнути випадків подвійної виплати винагороди за один і той самий зразок знищеної ворожої техніки.

Після прийняття зазначеного законопроекту необхідно привести у відповідність до його норм положення нижчих за юридичною силою нормативно-правових актів.

Також вважаємо за необхідне створити механізм своєчасного оновлення Додатку 3 до Порядку виплати винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту за безпосередню участь у воєнних конфліктах, у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації чи в антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду (пункт 1 глави 4 розділу III).

Перелік літератури

1. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про Збройні Сили України [Електронний ресурс] : Закон України № 1934-ХІІ від 6 грудня 1991 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, четвертої статті 59 Закону України «Про Державний бюджет України на 2003 рік» (справа про соціальний захист військовослужбовців та працівників правоохоронних органів) [Електронний ресурс] : № 7-рп/2004 від 17 березня 2004 р.: справа № 1-13/2004 // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-04#Text>.
4. Деякі питання грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 18 від 20 січня 2016 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-2016-п#Text>.
5. Порядок надання військовослужбовцям додаткової відпустки за знищену ворожу техніку [Електронний ресурс] : затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 585 від 21 травня 2024 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2024-п#Text>.
6. Порядок виплати винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту за безпосередню участь у воєнних конфліктах, в заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації чи в антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду [Електронний ресурс] : затверджений наказом Міністерства оборони України № 340 від 18 вересня 2020 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0923-20#n23>.
7. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : № 2341-ІІІ, прийнятий 5 квітня 2001 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-24) [Електронний ресурс] : № 8073-Х, прийнятий 7 грудня 1984 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
9. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : № 435-ІV, прийнятий 16 січня 2003 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
10. Типова інструкція про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію [Електронний ресурс] : затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 736 від 19 жовтня 2016 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-п#Text>.
11. Інструкція про порядок розшуку багажу, що не надійшов до аеропорту призначення [Електронний ресурс] : затверджена наказом Міністерства транспорту України № 526 від 1 листопада 1999 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0799-99#Text>.
12. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Ю. В. Александров [та ін.] ; відп. ред. С. С. Яценко. – 4-те вид., перероб. та доп. – К. : А.С.К., 2005. – 848 с.
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко [та ін.] ; ред. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – 3-те вид., перероб. та доп. – К. : Атіка, 2003. – 1054 с.
14. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.
15. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін [та ін.] ; заг. ред.: В. В. Сташис, В. Я. Тацій ; Акад. прав. наук України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – К. : Ін Юре, 2003. – 1193 с.
16. Сакун А. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Сакун Анна Вікторівна ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2010. – 19 с.
17. Боднарчук Р. О. Поняття, критерії та ознаки знищення чужого майна (статті 194 та 196 КК України) / Р. О. Боднарчук // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 53–61.
18. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М. І. Хавронюк. – К. : Істина, 2004. – 504 с.
19. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 2 липня 1976 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-76#Text>.
20. Мохончук Б. Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року [Електронний ресурс] / Б. Мохончук, П. Романюк, М. Цуркан ; за ред. М. Цуркана. – К. : АК-Group, 2020. – 147 с. – (Вибори 2019: судові врегулювання виборчих зборів). – Режим доступу : <https://nsj.gov.ua/files/1590748254IFES-Ukraine-Overview-of-court-practices-on-election-dispute-resolution-v1-Ukr.pdf>.
21. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо мотивації військової служби [Електронний ресурс] : № 11012 від 13 лютого 2024 // Верховна Рада України. Законопроекти. – Режим доступу : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2209682>.
22. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо мотивації військової служби» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законопроекти. – Режим доступу : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2245114>.